

Książka *Duch Święty a Eucharystia* co do metody przekracza ramy teologii dogmatycznej, teologii duchowości, a nawet teologii moralnej, a to z tego powodu, że Guzowski znajduje klucz do zrozumienia tajemnicy Eucharystii w wewnętrznej i duchowej relacji osobowej Jezusa Chrystusa z Duchem Świętym i z Ojcem. Dlatego dyskurs teologiczny często sięga po kategorie personalizmu teologicznego i duchowości, a nawet doświadczenia mistyków chrześcijańskich. Niech za przykład posłużą następujące słowa: „Nowy kult w Duchu i Prawdzie oznacza kult w Duchu Świętym i Chrystusie: nie chodzi o spełnianie reguł prawa, by podobać się Bogu, lecz o miłość do Boga i ludzi, której nas uczy Duch Święty, jednocząc akt czci naszego serca z konającym z miłości Sercem Jezusa. To Duch Święty sprawia, że w momencie wypowiedzania słów Jezusa, powtarzanych przez kapłana, w sercu człowieka powstaje jedność z sercem Jezusa wiszącego na Krzyżu. Niemożliwe jest przekroczenie tego dystansu czasowego bez pomocy Ducha Świętego” (s. 12). Całość rozważań kończy się modlitwą do Ducha Świętego, która jest kwintesencją wizji teologicznej misterium Eucharystii.

Książka autorstwa ks. Krzysztofa Guzowskiego pt. *Duch Święty a Eucharystia. Strumień nowego życia* zaskakuje nowością i rozległością wizji, przy niezbyt okazałej wielkości tomu (171 ss.). Książkę lubelskiego teologa trudno porównać z jakąkolwiek podobną tematycznie publikacją współczesną, ale można z pewnością stwierdzić jej pokrewieństwo z teologią doksologiczną Ojców Kościoła oraz dziełami lubelskich personalistów, którzy wytworzyli bogatą, rodzimą tradycję na KUL-u.

Agata Płatek

---

*La lógica de la fe: Manual de Teología Dogmática*, ed. Angel Cordovilla Pérez, Universidad Pontificia Comillas, Madryt 2013, ss. 797 (Biblioteca Comillas. Teología 6).

Dzieło to jest owocem wspólnej pracy profesorów Instytutu Teologii Dogmatycznej i Fundamentalnej Papieskiego Uniwersytetu Comillas w Madrycie pod kierunkiem prof. Ángela Cordovilla Péreza. Upłynęło 10 lat od czasu opublikowania napisanego pod kierunkiem prof. Gabino Uríbariego dzieła zatytułowanego *Fundamentos de Teología Sistemática* (Madryt 2003), które zebrało referaty wewnętrznych seminariów wydziału w celu podkreślenia wspólnego nastawienia, ukierunkowania i sposobu wyrażania traktatów dogmatycznych. Nieobecność różnych dyscyplin teologicznych zostanie uzupełniona w tym nowym podręczniku. Jego celem było nie tylko pogłębienie poznania teologicznego, ale opierając się na nim, wykazanie w pewnej formie wspólnej wewnętrzne powiązania łączące traktaty dogmatyczne, wewnętrzną logikę wiary (s. 9). Ta metoda zawiera się

w poszukiwaniu pierwotnej oczywistości wiary, jej istoty, jako podstawowej formy argumentacji, mając jako podstawę wysiłek pojedynczych badań i unikając formalizowania teologicznego języka (s. 11). Nie używa się przypisów, a cytaty włącza się do tekstu. Użytą bibliografię wykazuje się na końcu każdego rozdziału. Jeżeli chodzi o strukturę, książka zawiera 8 traktatów, podzielonych na 4 sekcje, które zostały na swój sposób wyrażone poprzez 48 tez przedstawionych w formie rozpraw. Podręcznik do teologii dogmatycznej, opierając się na strukturze trynitarnego wyznania wiary, ma trzy części: część o stworzeniu, w której znajdują się traktaty o Trójcy i antropologia (stworzenie, antropologia, teologia łaski); część o odkupieniu, w której zawarte są traktaty chrystologii, soteriologii oraz mariologii; i o uświęceniu – zawierającej traktaty o eklezjologii, sakramentologii, eschatologii i chrześcijańskiej egzystencji. Tę strukturę poprzedza refleksja dotycząca aktu wiary (teologia fundamentalna), a zakończona jest epilogiem.

Pierwszy rozdział, który został zatytułowany *Wierzę*, poświęcono teologii fundamentalnej. Odpowiedzialny za tę część był Pedro Rodríguez Panizo, doktor teologii Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, który wykłada także teologię fundamentalną, epistemologię teologiczną i fenomenologię mistyki porównawczej na Papieskim Uniwersytecie Comillas. Będąc przekonany, że trzeba gruntownie łączyć teologię fundamentalną i dogmatykę, przyznaje się raczej prawdzie chrześcijaństwa w jego dwóch wektorach: „na zewnątrz”, jako odpowiedź Objawienia na pytania zawarte w sytuacji człowieka, używając metody współzależności; i „do środka”, robiąc historyczny przegląd różnych ujęć epistemologii teologicznej aż do aktualnej prezentacji panoramy teologii fundamentalnej i jej szkół. Dla *monstratio religiosa* autor rozwija teorię Maurice Blondela dotyczącą pierwotnego przejawu u człowieka, jego otwierania się na transcendencję, a ponadto aby pogłębić temat dzięki fenomenologii teologicznej pojęcie religii jako miejsca konkretyzacji wspomnianego zagadnienia. Potem Rodríguez Panizo zastanawia się nad pojęciem estetycznym, fenomenologicznym i teologicznym Objawienia i nowości, jaką wnosi chrześcijaństwo. Warto także wyróżnić strony poświęcone Konstytucji dogmatycznej *Dei verbum* Soboru Watykańskiego II, ponadto piękny komentarz rozdziału 4 poświęcony biblijnemu pojęciu wiary poprzez ukazanie niektórych historycznych figur historii zbawienia. Traktat kończy się tematem Tradycji i jej relacji z Pismem Świętym i Magisterium Kościoła.

Drugi dział, zatytułowany *Stworzenie. Wierzę w Boga Ojca*, zajmuje się kontemplacją tajemnicy Ojca i obejmuje klasyczne traktaty dotyczące Trójcy Świętej i antropologii (protologia, antropologia, łaska). Rozpoczyna się od rozdziału *Tajemnica Boga*. Jego autor, Ángel Cordovilla Pérez, doktor Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie i wykładowca na Papieskim Uniwersytecie Comillas, gdzie aktualnie prowadzi wykłady z misterium Boga, wprowadzenia do teologii, soteriologii, pneumatologii, a także teologii Karla Rahnera. Przedstawiając logikę wiary, na której skupia się ten podręcznik, umieszczenie tego traktatu na początku teologii dogmatycznej jest spójne: „chodzi o jasne wyjaśnienie ontycznego funda-

mentu działania Boga w historii, a poprzez to charakteru teo-logicznego całej teologii” (s. 91). Wychodząc od perspektywy historyczno-zbawczej, można zauważyć, jak się rozwija ukazywanie zagadnień przez to dzieło, które w ten sposób szanuje fundamentalny aksjomat teologii trynitarniej sformułowany przez Rahnera: „Trójca Św. w działaniu jest Trójcą Św. immanentną i odwrotnie” (s. 94). *Grundaxiom* jest zrozumiałą bez konieczności wyczerpania przez Boga swojego bytu w manifestacji historycznej, a nawet bez potrzeby *stania się* w historii i poprzez historię (s. 95). U fundamentu tego założenia będzie się mówić o Bogu *pro nobis* i Bogu *in se*, o Jego immanencji i transcendencji, o Jego niewzruszoności i tolerancji. Są to zagadnienia, które tworzą dwubiegunowość traktatu. Teologia Ojca, źródło jedności Boga, zawsze w relacji z Synem i Duchem Świętym, będzie fundamentem trynitologii. Autor wychodzi od Pisma Świętego, odnosząc się na początku do osoby Jezusa, jego przekazu i misji; na drugim miejscu stawiając misterium paschalne, aby w końcu od tej wizji chrystocentrycznej skierować wzrok ku objawieniu Boga w Starym Testamencie. Na początku daje się zauważyć relację pomiędzy Jezusem i Ojcem, wyrażającą się w przesłaniu Królestwa i zawołaniu *Abba*. W kontynuacji nawiązuje się do chrystologicznego tytułu Syna Bożego, aby przejść do relacji między Jezusem a Duchem Świętym. To relacja mająca dwie perspektywy: Duch Święty znajduje się *nad* Jezusem i *w* Jezusie. Część poświęcona misterium paschalnemu ukaże nam Boga z Jego klasycznym atrybutem niewzruszoności, ale równocześnie, jako współczującego z człowiekiem, za którego Chrystus całkowicie się wydaje. Zmartwychwstanie ukazuje się jako trynitarnie wydarzenie Objawienia. Po przedstawieniu argumentów kontynuacji, braku kontynuacji i postępu, które są obecne w Nowy i Starym Testamencie, Cordovilla przechodzi do przedstawienia misterium określonego dogmatycznie przez Sobór w Nicei i I Sobór w Konstantynopolu. Dla uczciwości trzeba podkreślić aktualne zagadnienia w teologii i propozycje dla przyszłych opracowań, które będą miały cele ekumeniczne, a na które autor wskazuje, szczególnie w tej części. Ostatnia teza rozwinie w sposób systematyczny pojęcie misji, pochodzenia, relacji, osoby i perychorezy. Pojęcie osoby ukazuje się w obrębie filozofii dialogu i personalizmu (s. 163). W podsumowaniu autor konkluduje, że Bóg jest komunią życia w miłości. Będzie to kluczem do zrozumienia innych traktatów dogmatycznych.

*Antropologia teologiczna* to tytuł 2. rozdziału tej sekcji. Została zredagowana przez Pedra Fernándeza Castelao, wykładowcę tej materii na Wydziale Teologicznym Papieskiego Uniwersytetu Comillas. Opracowanie dotyczące myśli teologicznej luterńskiego teologa Paula Tillicha, której poświęcono liczne publikacje, ukaże nam antropologię teologiczną z jego widoczną influencją, charakteryzującą się pewną wizją kosmiczną człowieka, rozwiniętą w perspektywie eschatologicznej i w kluczu kerygmaticznym, w której nie czyni się podziału na fundamentalną antropologię teologiczną i na specjalną. Struktura tego rozdziału jest prosta i harmonijna. Bierze klasyczny schemat: stworzenie – grzech – łaska, wychodząc od perspektywy kosmicznej i personalistycznej antropologii i dzieląc to na siedem tez. Pierwsza,

jako wprowadzenie, definiuje przedmiot studium traktatu: kondycję ludzką wobec Boga rzeczywistego i konkretnego człowieka jako bytu żywego, inteligentnego, wolnego i płciowego, umieszczonego w zmiennym świecie i odniesionego do Boga w swoim początku, istocie i celu (s. 187). Inne części rozwijają sześć wymiarów antropologii teologicznej: kosmiczną, personalistyczną, chaotyczną, dramatyczną, przemieniającą i odnawiającą. Dwa pierwsze wymiary tworzą dyptyk poświęcony protologii. Pojęcie stworzenia jako rzeczywistości świata zapoczątkowanego, podtrzymywanego i kierowanego przez Boga; doktryna *creatio ex nihilo*; stworzenie w Chrystusie; stwarzanie ciągle; jej konsumowanie będą tematami traktatów w wymiarze kosmicznym. Wymiar personalistyczny zajmie się ukształtowaniem wewnętrznym bytu ludzkiego z ujednoczonego punktu widzenia w wielości wymiarów, jego kondycji cielesnej i duchowej, i jego miejsca w zmieniającym się świecie. Unika się dualizmu przeciwstawiania sobie ciała i duszy, zachowując wierność temu, co esencjalne w tradycji. Wizja unitarna człowieka opiera się na analizie biblijnych pojęć odnoszących się do niego, na ukierunkowaniu, które daje 14. punkt Konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes* i na myśli Ratzingera. Dwie kolejne tezy są poświęcone istnieniu zła fizycznego (wymiar chaotyczny) i zła moralnego (wymiar dramatyczny). Wychodząc od fenomenologii form zła (s. 218), autor przedstawia doktrynę św. Augustyna, wskazując, że niedoskonałość świata uwarunkowana faktem, że jest stworzony, stanowi powód możliwości jego rozkładu, a poprzez to zła fizycznego. Przeciwnie natomiast – zło moralne wyłania się z wolności człowieka, stworzonego z możliwością osiągnięcia albo odrzucenia pełni bytu. Poszukuje się powodów tego wewnętrznego rozdwojenia człowieka (między tym, kim jest, i tym, kim mógłby być), objawiającego się poprzez pierwotny objaw, ponadto przez głoszenie zbawienia w Chrystusie jako miłosną odpowiedź Boga człowiekowi, a poprzez niego całemu światu. W ten sposób przechodzimy do ostatniego dyptyku poświęconego łasce: transfiguracja świata i odnowienie człowieka. Kroczy się tu drogą przyjętą w sposób większościowy przez aktualnych teologów z zamiarem odnowienia klasycznego traktatu: unika się używania tradycyjnych pojęć traktatu i daje się pierwszeństwo samoudzieleniu się Boga, darmości. W kontynuacji logicznej obejmuje się kosmiczny wymiar łaski jako obecności miłości Boga, która utrzymuje i przekształca uniwersum. Trzeba podkreślić fundamentalną rolę, jaką daje się Duchowi Świętemu, będącemu ożywicielem wszystkiego i działającemu poprzez personalną miłość ludzką ku stworzeniu. Ostatnia teza poświęcona łasce, w sensie ścisłym, zajmuje się tematami nawrócenia i usprawiedliwienia, zależności między łaską, naturą i wolnością (z krótkim ukazaniem historii zagadnienia) oraz chrztem i usynowieniem. Włącza się tematy zamieszkania Ducha Świętego i wcielenia w Chrystusa poprzez chrzest.

Trzecia sekcja – *Odkupienie. Wierzę w Jego Syna Jezusa Chrystusa* – składa się tylko z jednego rozdziału, zatytułowanego *Chrystologia – soteriologia – mariologia*. Jej redaktorem jest Gabino Uríbarri Bilbao, profesor teologii dogmatycznej, dziekan Wydziału Teologicznego Papieskiego Uniwersytetu Comillas, mianowany

obecnie członkiem Międzynarodowej Komisji Teologicznej. Zagadnienia, którym poświęcony jest ten rozdział, podzielone są na dwie różniące się objętościowo części: chrystologia i soteriologia z włączoną w nią mariologią. Posłużono się następującą metodologią: łączenie osi ontologicznej bytu Chrystusa z osią historyczną, w zestawieniu z genezą chrystologii (s. 279). Punktem wyjściowym analizy jest interpretacja teologiczna historycznego faktu Paschy Chrystusa. Poprzez ukazywanie scen wyrzucenia kupców ze świątyni, Ostatniej Wieczerzy i skazania autor dochodzi do wniosku, że śmierć była ostatnim zbawczym aktem, który Pan uczynił świadomie w celu ustanowienia Królestwa Bożego. Zmartwychwstanie jest kluczowym faktorem dla zrozumienia dzieła i osoby Jezusa. Relacje o pustym grobie i o objawieniach, hymny chrystologiczne Nowego Testamentu, a szczególnie tekst 1 Kor 15,3-8, będą źródłami używanymi do wskazywania charakteru wznoszącego się teologii w jej stadium genetycznym. Po zaprezentowaniu przepowiadania kerygmatu, jako elementu strukturalnego dla chrystologii, autor skupia się na głoszeniu Królestwa Bożego jako kluczu w rozumieniu postaci Jezusa. W ten sposób wyłania się żądanie jego mesjańskości i synostwa Bożego, oparte na mocnym świadectwie. Może to skierować na właściwe tory studium chrystologicznych tytułów, takich jak: Mesjasz, Syn Boży i Pan. Następnie rozwija się historia dogmatu chrystologicznego, połączonego ściśle z trynitarnym poprzez przedstawienie sześciu pierwszych soborów ekumenicznych. Ich wkład będzie cenny do zrozumienia wewnętrznej logiki dogmatyki i do połączenia różnych traktatów. Ze względu na swoją aktualność zostały dodane trzy tematy: osobliwość człowieczeństwa Jezusa Chrystusa (wydobyta z konkluzji jego książki *La singular humanidad de Jesucristo. El tema mayor de la cristología contemporánea*, Madryt 2008), Jego samoświadomość i Jego wolność. Soteriologia – zagadnienie, które zostało dogłębnie przedstawione w tym chrystologicznym traktacie – teraz ukazuje się w sposób specyficzny, ale krótki. Wychodząc od perspektywy socjalnej, religijnej i kosmicznej, ukazuje się tematy zbawczej ofiary i mediacji, aby dać odpowiedź w bardzo aktualnej debacie na temat pluralizmu religijnego. Konkluzją traktatu jest ogólna analiza dogmatów mariologicznych opierających się na doktrynie Soboru Watykańskiego II.

*Uświęcenie. Wierzę w Ducha Świętego* stanowi najbardziej rozległą część książki, zajmującą prawie jej połowę. Wychodząc od osoby Ducha Świętego, rozważa się klasyczne traktaty eklezjologii (rozdział 5), sakramentologii (rozdział 6), eschatologii (rozdział 7) i cnót teologicznych (rozdział 8).

Santiago Madrigal Terrazas otwiera tę sekcję traktatem *Kościół i jego misterium*. Od 1995 roku autor jest wykładowcą na Wydziale Teologicznym Papieskiego Uniwersytetu Comillas, gdzie aktualnie wyklada eklezjologię i teologię ekumeniczną. Jest ekspertem doktryny Soboru Watykańskiego II i jego eklezjologii, czego dowodem są jego liczne publikacje odnoszące się do tych zagadnień. Rozdział rozwija się poprzez trzy etapy. Na początku refleksji teologicznej zostały poddane konsekwencje obecności zagadnień dotyczących Kościoła w Symbolu wiary. Stanowiąc

to będzie fundament służący do wypracowania eklezjologii trynitarniej, w której tajemnicę Boga Trójosobowego ukazuje się jako źródło tajemnicy Kościoła i jego misji, czyli kontynuacji misji Syna i Ducha Świętego. Punkt wyjścia tej eklezjologii będzie pneumatologiczny, ale w relacji z tajemnicą Chrystusa, ukazując w ten sposób połączenie jednoczące te dwa traktaty. Po tych rozważaniach przechodzi się do biblijnego studium fundamentów Kościoła (geneza, natura i struktura). Domyślna eklezjologia, która wylania się w korelacji, z jednej strony, z głoszeniem przez Jezusa Królestwa Bożego, wyborem Dwunastu, Ostatnią Wieczerzą, a jednocześnie Kościół, ponadto doświadczenie paschalne i wydarzenie Pięćdziesiątnicy wskazują nam genezę chrystologiczną (Kościół założony) i pneumatologiczną (Kościół ustanowiony). Mając na uwadze naturę, autor wprowadza nas w podstawowe pojęcia Bożego Kościoła, Ciała Chrystusa, Ludu Bożego i wskazuje na relację z Izraelem oraz ciągłość historii zbawienia. Struktura Kościoła została zdefiniowana w jego okresie apostołskim jako zasada i fundament, dzięki czemu Madrigal analizuje strukturę pierwszych wspólnot chrześcijańskich i konkluduje, przedstawiając doktrynę *Lumen gentium* w konfrontacji z teologią protestancką. Trzecia część traktatu ukazuje esencjalne aspekty Kościoła, takie jak: koinonia, diakonia, leitourgia i martyria. Wychodząc od spojrzenia *ad intra* obecnego w *Lumen gentium*, istota Kościoła wyraża się w pojęciu Ludu Bożego, który żyje w komunii w swoich wektorach wertykalnych (z Trójcą Świętą) i horyzontalnych (między wiernymi). Na bazie tej eklezjologii komunii wypracowuje się zagadnienia Kościoła lokalnego i kolegium biskupiego. Diakonia, jako esencjalny aspekt Kościoła, wyraża się dzięki spojrzeniu *ad extra* znajdującemu się w *Gaudium et spes*. Kościół, powszechny sakrament zbawienia, wypełnia swoją misję na podobieństwo Pana w Jego funkcji prorockiej, kapłańskiej i królewskiej. Postęp w teologii misji będzie miał reperkusje w teologii laikatu i w sposobie rozumienia klasycznego aksjomatu *extra ecclesiam nulla salus*. W świetle *Sacrosanctum concilium* i dekretu *Presbyterorum ordinis* Madrigal przedstawia wymiar liturgiczny. Analizuje strukturę charyzmatyczną i służebną, relację między kapłaństwem służebnym i powszechnym, prezbiteratem i laikatem w życiu i misji Kościoła, ponadto funkcję magisterium jako eklezjologicznej służby dla prawdy cieszącego się asystencją Ducha Świętego i wykonywanego przez wszystkich chrześcijan, ale w sposób oficjalny i hierarchiczny przez pasterzy Kościoła.

Rozdział 6 – *Sakramenty Kościoła* – został zredagowany przez Carlosa Martíneza Oliverasa, profesora mającego od roku 2007 wykłady o sakramentach i syntezie teologicznej na Wydziale Teologicznym Papieskiego Uniwersytetu Comillas.

Opierając się na strukturze klasycznej traktatu o sakramentach, autor rozdziela jego materię na zdecydowanie różniące się od siebie dwie części: ogólną doktrynę o sakramentach (refleksja historyczno-teologiczna i zagadnienia usystematyzowane) i odrębne studium o każdej z nich. Ukazanie historyczne jest płynne, koncentrujące się na znaczących osiągnięciach teologicznych z podkreśleniem wkładu Soboru Watykańskiego II. W sposób usystematyzowany autor zajmuje

się zagadnieniami dotyczącymi siedmiu sakramentów, ich przyczynowości i charakteru. Nauki św. Augustyna, św. Tomasza z Akwinu i wkład współczesnej teologii sakramentalnej (m.in. Karla Rahnera) wyznaczają dynamikę tego rozdziału, mającego silny charakter eklezjologiczny i ekumeniczny.

Wiernie kontynuując to, co zostało wcześniej przedstawione, Nurya Martínez-Gayol Fernández wprowadza nas w studium eschatologii (rozdział 7) i w traktat o cnotach (rozdział 8). Nurya Martínez-Gayol Fernández rozpoczęła wykłady na Wydziale Teologicznym Papieskiego Uniwersytetu Comillas w 2002 roku, zajmując się dyscyplinami poświęconymi cnotom i eschatologii. Zasady kreacjonizmu i chrystologii będą stanowiły strukturę traktatu o *eschaton*. Trzymając się sformułowań trynitarnych *Credo* i uwzględniając założenia hermeneutyki Karla Rahnera (s. 634), autorka ukazuje przed nami eschatologię aktualną i dynamiczną, wewnątrznie połączoną z resztą traktatów, przede wszystkim z protologią i chrystologią. „Dopełnienie” będzie kluczowym pojęciem służącym analizie wychodzącej od naszego „teraz” do tego, co będzie w swojej pełni. Z punktu widzenia optymistycznego pojawią się takie tematy, jak: paruzja, sąd, zmartwychwstanie ciała, nieśmiertelność duszy, nowe stworzenie, życie wieczne i śmierć wieczna.

Cnoty teologalne stanowią ostatni traktat-rozdział tej książki. Mając za cel wskazanie, jak może i musi być przeżywane przez wierzącego to, co służyło refleksji aż do teraz, autor rozwinie w kluczu personalistycznym cnoty wiary, nadziei i miłości, redefiniując je jako *dynamizm teologiczny cnót*, umożliwiający wzrost życia w łasce, której źródłem jest samoudzielenie się poprzez dialog Boga Trój-jedynego z człowiekiem, który mu odpowiada, dając miejsce procesowi transformacji. Proces ten w zgodzie z naturą ludzką podnosi człowieka aż ku osiągnięciu obrazu Chrystusa. Jedność troistości daje się zauważyć w fundamentach biblijnych, antropologicznych, chrystologicznych, trynitarnych, pneumatologicznych, eklezjalno-sakramentalnych i eschatologicznych.

Punkt finalny tego dzieła należy do prof. Pedra Rodrígueza Paniza, który napisał epilog zatytułowany *Amen*. Stanowi on refleksję nad podjętym dziełem i wyraz najlepszych pragnień dla czytelników. Ponadto można powiedzieć, że deklaruje zamiar i chęć przedstawienia publiczności tego podręcznika teologii dogmatycznej.

Tytuł dzieła – *Logika wiary* – odpowiada jego zawartości. Zamierzenie wskazania wewnętrznej relacji między traktatami dogmatycznymi zostało osiągnięte poprzez połączenie ich ze sobą w taki sposób, że tworzą całość, charakteryzującą się wspólnym stylem i językiem, mającą na celu wydobycie na światło dzienne wewnętrznego *logosu* wiary. W przypadku podtytułu – *Podręcznik teologii dogmatycznej* – to się zmienia. Każdy podręcznik charakteryzuje się swoim celem dydaktycznym. Brak przypisów i odnośników sprawia, że śledzenie lub pogłębianie przedstawionych tematów przez czytelników staje się trudne. Wypadałoby oczekiwać rozdziału poświęconego traktatowi o Duchu Świętym, chociaż z pewnością charakter i zawartość pneumatologiczna dzieła jest ewidentna, zwłaszcza w czwartej sekcji. Zdumienie wywołuje też brak traktatu o mariologii, materii bar-

dzo krótko przedstawionej na końcu rozdziału 4. Usprawiedliwienie nieobecności tej dyscypliny teologicznej z pewnością będzie takie, jakie znajduje się w dziele *Fundamenty teologii systematycznej*: w Comillas przedstawia się ją razem z chry-stologią i soteriologią, bez uszczerbku dla traktatu o mariologii. Rozdział 3, który zawiera traktat o protologii, także pozostaje niedokończony, gdyż nie obejmuje ani angelologii, ani demonologii. Inną sprawą jest rozległość symetryczna traktatów, pozostawiając ich objętość w zależności od wagi treściowej wiary chrześcijańskiej. Być może z tych powodów wyraz „wprowadzenie” w odniesieniu do zawartości i celu dzieła lepiej zastąpiłby termin „podręcznik”. Mimo to *Logika wiary* jest wyróżniającym się przykładem hiszpańskiej linii teologicznej, naznaczonej myślą Karla Rahnera. Generalnie należy stwierdzić, że uniknięto tu klasycznego słownictwa teologicznego (można tu podać jako przykład rozdziały 3 i 8), a ponadto takie cechy tego opracowania, jak: połączenie teologii fundamentalnej z dogmatyczną, jego charakter antropologiczno-transcendentny, kenotyczny i egzystencjalny, zamiar ukazania argumentów wiary przy użyciu metody korelacji, pojęcie misterium, kontekst dialogu ekumenicznego z jednej strony, a z drugiej częste odnoszenie się do dokumentów Soboru Watykańskiego II oraz obfite używanie hiszpańskiej bibliografii czynią z tej książki aktualne zobrazowanie wagi systemu Karla Rahnera. Na koniec trzeba powiedzieć, że główną zasługą tej publikacji, zasługą zespołu Instytutu Teologii Dogmatycznej i Fundamentalnej Papieskiego Uniwersytetu Comillas, jest manifest założeń, deklaracja postawy i kierunku studiów teologicznych oferowanych czytelnikom.

Ks. Enrique López Imbernón

---

Kard. Walter Kasper, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, Poznań 2014, ss. 270.

Polskie wydanie książki *Barmherzigkeit. Grundbegriff des Evangeliums – Schlüssel christlichen Lebens* ukazało się rok po opublikowaniu jej przez wydawnictwo Herder z Fryburga Bryzgowijskiego, a jej wydania podjęło się Wydawnictwo Świętego Wojciecha z Poznania. Autorem przekładu na język polski jest Ryszard Zajączkowski. Publikacja składa się z przedmowy i dziewięciu rozdziałów oraz podrozdziałów. Format i strona edytorska tej pozycji zachęcają do zgłębiania jej treści.

Dlaczego warto zatrzymać się nad omawianą lekturą? Pierwszym argumentem jest niewątpliwie osoba autora. Kardynał Walter Kasper jest jedną z najbardziej rozpoznawalnych postaci Kościoła katolickiego. Wieloletni profesor dogmatyki w Münster i w Tybindze, biskup diecezji Rottenberg–Stuttgart w latach 1989–1999, od roku 2001 kardynał, do 2010 roku przewodniczący Papieskiej Rady